

Załącznik do Uchwały Nr XXXVII/293/06
Rady Powiatu Sokólskiego
z dnia 31 marca 2006 r.

**PROGRAM DZIAŁAŃ NA RZECZ
OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH
W POWIECIE SOKÓLSKIM
NA LATA 2006 – 2015**

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	3
I. OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNE. DANE DEMOGRAFICZNE – CHARAKTERYSTYKA LUDNOŚCI, W TYM OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH POWIATU SOKÓLSKIEGO	5
II. REHABILITACJA SPOŁECZNA.....	8
III. EDUKACJA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH.....	12
IV. REHABILITACJA ZAWODOWA.....	14
V. OPIEKA ZDROWOTNA NAD OSOBAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI.....	21
VI. POMOC SPOŁECZNA WOBEC OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I STARSZYCH.....	26
VII. WYKAZ INSTYTUCJI I ORGANIZACJI DZIAŁAJĄCYCH NA RZECZ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W POWIECIE SOKÓLSKIM	29
VIII. ZAŁOŻENIA PROGRAMU	31
IX. CELE PROGRAMU.....	32
X. INSTYTUCJE WSPÓLDZIAŁAJĄCE PRZY REALIZACJI PROGRAMU	38
XI. PRZEBIEG REALIZACJI PROGRAMU	39
PRZEDSIĘWZIĘCIA DO REALIZACJI W LATACH 2006 – 2015	40

WPROWADZENIE

Od dnia 1 stycznia 2002 r. władze samorządu powiatowego są zobowiązane do przygotowania i wprowadzenia w życie powiatowych programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych. Obowiązek ten został nałożony na władze lokalne w wyniku nowelizacji ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 123, poz. 776 z późn. zm.). Art. 35 a w/w ustawy określa wymagania, co do programu:

„Do zadań powiatu należy:

- 1) opracowywanie i realizacja, zgodnych z powiatową strategią dotyczącą rozwiązywania problemów społecznych, powiatowych programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie:
  - a) rehabilitacji społecznej,
  - b) rehabilitacji zawodowej i zatrudniania,
  - c) przestrzegania praw osób niepełnosprawnych (...)

Celem strategicznym “Powiatowego programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych w Powiecie Sokólskim na lata 2006 - 2015” **jest trwała poprawa sytuacji osób niepełnosprawnych, poprzez zapewnienie im odpowiednich warunków do samodzielnego, pełnego i czynnego uczestnictwa w życiu społecznym, rehabilitację, wyrównywania szans oraz podejmowanie działań w celu zapobiegania niepełnosprawności.**

Program zgodny jest ze Strategią Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2010 podjętą Uchwałą nr XXVI/195/2000 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 28 sierpnia 2000 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego (z późn. zm.) w szczególności z celem strategicznym A: “Podniesienie konkurencyjności województwa podlaskiego poprzez rozbudowę i modernizację infrastruktury” oraz celem strategicznym C: “Rozwój jakości wykorzystania zasobów ludzkich województwa poprzez przeciwdziałanie bezrobociu, marginalizacji grup społecznych i podniesienie kwalifikacji zawodowych społeczeństwa” oraz z uwzględnieniem priorytetu 3 rozwoju województwa: “Rozwój instytucji i urządzeń infrastruktury społecznej o zasięgu i znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym w dziedzinie zdrowia, opieki społecznej i kultury oraz podwyższenia w ten sposób rangi i pozycji ośrodków regionalnych województwa i jego integracji wewnętrznej” w szczególności kierunków działań: *Poprawa warunków zamieszkiwania ludności, Rozwój rodziny i wychowania młodego pokolenia, Rozwój lecznictwa i opieki socjalnej, Rozwój sportu i rekreacji* oraz priorytetu 6:

“Rozwój ogólnodostępnego systemu edukacji w tym ustawicznego kształcenia kadr, dostosowanego do potrzeb regionu” i działań: *Rozwój szkolnictwa średniego, wyższego oraz kształcenia ustawicznego, Edukacja osób zagrożonych bezrobociem i pozostających bez prac.*

Program został opracowany we współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy w Sokółce, placówkami edukacyjnymi i zdrowotnymi, organizacjami pozarządowymi oraz gminami powiatu sokólskiego. W powstawaniu programu brała udział również Powiatowa Społeczna Rada Do Spraw Osób Niepełnosprawnych przy Staroście Sokólskim powołana Zarządzeniem Nr 12/03 z dnia 8 sierpnia 2003 r. Starosty Sokólskiego. Rada jest organem opiniodawczo – doradczym i aktywnie uczestniczy w kreowaniu polityki społecznej wobec osób niepełnosprawnych.

Przy pisaniu programu wykorzystano ponadto dane z Powiatowego Zespołu Do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Sokółce, Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Białymstoku oraz z dokumentu o nazwie Karta Powiatu 2004/2005, sporządzonej na zlecenie Pełnomocnika Rządu Do Spraw Osób Niepełnosprawnych,

Program będzie realizowany wspólnie z podmiotami zaangażowanymi w rozwiązywanie problemów osób niepełnosprawnych.

Program ma stanowić ramy aktywnej polityki społecznej wobec osób niepełnosprawnych, wspierać i umacniać ich prawa, eliminować wszelkie przejawy dyskryminacji. Generalną zasadą jest integracja osób niepełnosprawnych w środowisku lokalnym i miejscu pracy oraz likwidowanie wszelkich barier psychologicznych, społecznych i fizycznych, które mogą je dyskryminować. W działaniach lokalnych ważna jest opieka socjalna i bytowa nad osobą niepełnosprawną, pomoc i doradztwo w zakresie usług medycznych, prawa i zatrudnienia.

I. OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNE. DANE DEMOGRAFICZNE -CHARAKTERYSTYKA LUDNOŚCI W TYM OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH POWIATU SOKÓLSKIEGO.

W dniach 21 maja – 8 czerwca 2002 r. Główny Urząd Statystyczny przeprowadził Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań oraz Powszechny Spis Rolny. Zgodnie z definicją niepełnosprawności przyjętą na potrzeby *Spisu*, osoba niepełnosprawna to osoba, która posiada odpowiednie orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony lub osoba, która takiego orzeczenia nie posiada, lecz odczuwa ograniczenie sprawności w wykonywaniu czynności podstawowych dla swojego wieku (zabawa, nauka, praca, samoobsługa).

Zbiorowość osób niepełnosprawnych została podzielona na 2 podstawowe grupy:

- osoby niepełnosprawne prawnie, tj. takie, które posiadały odpowiednie, aktualne orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony,
- osoby niepełnosprawne tylko biologicznie, tj. takie, które nie posiadały orzeczenie, ale miały (odczuwały) całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność do wykonywania czynności podstawowych.

Kryterium zakwalifikowania danej osoby do zbiorowości osób niepełnosprawnych prawnie jest:

- dla osób w wieku 16 lat i więcej – posiadanie aktualnego orzeczenia wydanego przez odpowiedni organ orzekający, ustalającego niezdolność do pracy, stopień niepełnosprawności, celowość przekwalifikowania lub inwalidztwo,
- dla dzieci poniżej 16 roku życia – tj. urodzonych po 20 maja 1986 r. uprawnienie do pobierania zasiłku pielęgnacyjnego.

Zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, dla osób w wieku 16 lat i więcej ustalono 3 stopnie niepełnosprawności:

- znaczny
- umiarkowany
- lekki

orzekane przez powiatowy, wojewódzki lub były krajowy zespół orzekający o stopniu niepełnosprawności. W myśl ustawy inne orzeczenia wydane przez organy do tego upoważnione przed wejściem w życie ustawy (tj. przed 01.01.1998 r.) traktowane były na równi z orzeczeniami stopnia niepełnosprawności.

W 2002 roku liczba osób niepełnosprawnych wynosiła 5456,7 tys., co stanowiło 14,3% ogółu ludności kraju. Oznacza to, że co siódmy mieszkaniec Polski był osobą niepełnosprawną.

Liczba osób niepełnosprawnych prawnie w 2002 r. wzrosła w stosunku do 1988 r. o 1191,7 tys., (tj. o 36,6%). Natomiast zbiorowość osób niepełnosprawnych tylko biologicznie zwiększyła się w porównaniu do 1988 r. ponad dwukrotnie (wzrost o 529,5 tys. tj. o 111,0%).

Wśród osób niepełnosprawnych w 2002 r. najliczniejszą grupę stanowiły osoby posiadające orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności (28,8% zbiorowości) oraz osoby z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności (26,1%).

Należy zauważyć, że w całej zbiorowości osób niepełnosprawnych najwyższą dynamiką wzrostu w rozważanym okresie charakteryzowała się grupa dzieci w wieku 0 – 15 lat.

Wśród niepełnosprawnych tylko biologicznie z całkowicie ograniczoną zdolnością do wykonywania podstawowych czynności w 2002 r. było 124,0 tys. osób, tj. o 68,4% więcej niż w 1988 r. (73,6 tys.), natomiast poważne ograniczenie sprawności w 2002 r. zadeklarowało 882,6 tys. osób, tj. o 479,1 tys. (o 118,7%).

W ogólnej zbiorowości osób niepełnosprawnych nadal przeważały kobiety, chociaż w nieco mniejszym stopniu niż w poprzednim spisie (52,9% w 2002 r. wobec 53,5% w 1988 r.). Mężczyźni stanowili 47,1% omawianej populacji.

Tab. nr 1. Ważniejsze dane o osobach niepełnosprawnych w Polsce w latach 1978, 1988 i 2002.

wyszczególnienie	ogółem				
	1978	1988	2002		
	w tys.			1978 =100	1988 =100
OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNE OGÓŁEM	2485,0	3735,5	5456,7	219,6	146,1
Mężczyźni	1186,2	1736,3	2568,2	216,5	147,9
Kobiety	1298,8	1999,2	2888,5	222,4	144,5
Liczba osób niepełnosprawnych na 1000 ludności	71	99	143	201,4	144,4
<i>według kategorii niepełnosprawności</i>					
Niepełnosprawne prawnie	1928,6	3258,4	4450,1	230,7	136,6
o znacznym stopniu niepełnosprawności	301,4	537,4	1064,8	535,3	198,1
o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności	866,2	1368,3	1426,7	164,7	104,3
o lekkim stopniu niepełnosprawności	750,9	1343,6	1571,7	209,3	117,0
o nieustalonej treści	-	-	251,9	-	-
w wieku 0-15 lat z uprawnieniami do zasiłku pielęgnacyjnego*	10,2	9,0	135,1	1330,9	1497,6
Niepełnosprawne tylko biologicznie	556,4	477,1	1006,6	180,9	211,0
z całkowitym ograniczeniem sprawności	120,8	73,6	124,0	102,6	168,4
z poważnym ograniczeniem sprawności	435,5	403,5	882,6	202,6	218,7

* w 1978 i 1988 roku były to osoby w wieku 0-14 lat z orzeczoną grupą inwalidzką

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań w 2002 r. (20 maja 2002 r.) – www.stat.gov.pl

Rozmiary zjawiska niepełnosprawności w badaniach spisowych w dużym stopniu odzwierciedlają kondycję zdrowotną społeczeństwa polskiego. Natężenie niepełnosprawności nasila się wraz z wiekiem. Blisko 60% zbiorowości osób niepełnosprawnych stanowiły osoby w wieku 55 lat i więcej. Ponad ¾ kobiet zamieszkałych na wsi wykazała niepełnosprawność prawną, a prawie ¼ tej zbiorowości zadeklarowała niepełnosprawność tylko biologiczną (bez orzeczenia prawnego).

Tab. nr 2. Osoby niepełnosprawne według wieku, płci i kategorii niepełnosprawności w latach 1988 i 2002* w Polsce.

Osoby niepełnosprawne	Mężczyźni					Kobiety				
	ogółem w tys.	0-14 lat	15-19	20-64	65 lat i więcej	ogółem w tys.	0-14 lat	15-19	20-64	65 lat i więcej
		ogółem = 100 osób					ogółem = 100 osób			
MIASTA										
Prawnie 1988	905,6	0,4	0,7	74,2	24,7	1110,4	0,3	0,5	49,5	49,7
2002	1279,2	3,2	2,0	68,5	26,3	1371,4	2,2	1,5	49,5	46,8
Tylko biologicznie 1988	95,6	15,8	4,5	39,4	40,3	166,2	6,6	1,6	20,4	71,1
2002	209,3	9,9	4,9	40,9	44,3	353,2	4,2	2,1	20,3	73,3
WIEŚ										
Prawnie 1988	657,3	0,2	0,6	68,3	30,9	585,1	0,2	0,5	43,9	55,4
2002	907,3	3,3	1,9	67,3	27,6	892,2	2,5	1,4	45,7	50,5
Tylko biologicznie 1988	77,8	9,5	2,9	33,8	53,8	137,6	3,9	1,1	16,9	78,1
2002	172,4	8,4	3,5	38,3	49,8	271,6	3,8	1,5	19,4	75,4

* w 2002 r. nie uwzględniono 224 osób niepełnosprawnych, dla których nie ustalono wieku

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań w 2002 r. (20 maja 2002 r.) – www.stat.gov.pl

Według danych zgromadzonych przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Sokółce za lata 2004/2005 i umieszczonych w dokumencie o nazwie Karta Powiatu 2004/2005, sporządzonego na zlecenie Pełnomocnika Rządu Do Spraw Osób Niepełnosprawnych, na terenie powiatu sokólskiego ogółem mieszka 6844 osób niepełnosprawnych, z czego 415 dzieci do lat 16.

Tab. nr 3. Struktura demograficzna w aspekcie zjawiska niepełnosprawności na terenie Powiatu Sokólskiego (na dzień 31.12.2004 r.).

L.p.	Struktura demograficzna w aspekcie zjawiska niepełnosprawności	Liczba
1.	Ludność ogółem	73 605
2.	w tym: osoby niepełnosprawne - ogółem	6 844
3.	w tym: - mężczyźni	3 337
4.	- kobiety	3 128
5.	- dzieci do lat 16	415
6.	Osoby niepełnosprawne w wieku 16 lat i więcej - ogółem	6 482
7.	w tym: - ze znacznym stopniem niepełnosprawności	2462
8.	- z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności	1163
9.	- z lekkim stopniem niepełnosprawności	2857

Powyższe dane nie odzwierciedlają faktycznej liczby osób niepełnosprawnych, ponieważ zostały nadesłane z instytucji zapewniających osobom niepełnosprawnym różnego typu świadczenia, tj. KRUS, ZUS, Powiatowy Zespół Do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Sokółce oraz gminne ośrodki pomocy społecznej. Nie można ustalić w jakim zakresie osoby te pokrywają się jako świadczeniobiorcy i interesanci więcej niż jednej spośród wymienionych instytucji.

W związku z powyższym, trudno jest ocenić, czy przytoczone wyżej dane są przeszacowane czy też zaniżone. Biorąc jednak pod uwagę wcześniejszy podział osób niepełnosprawnych można by się bardziej skłaniać do stwierdzenia, iż ich liczba, w tym dzieci jest zaniżona, gdyż nie było badań szacujących liczbę osób niepełnosprawnych biologicznie.

II. REHABILITACJA SPOŁECZNA.

Rehabilitacja społeczna ma na celu umożliwienie osobom niepełnosprawnym uczestnictwo w życiu społecznym. Realizowana jest poprzez wyrabianie zaradności osobistej i pobudzanie aktywności społecznej osoby niepełnosprawnej, wyrabianie umiejętności samodzielnego wypełniania ról społecznych, likwidację barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się i w dostępie do informacji, kształtowanie w społeczeństwie właściwych postaw i zachowań sprzyjających integracji z osobami niepełnosprawnymi.

Podstawowym celem integracji jest przygotowanie osób poszkodowanych na zdrowiu do normalnego życia w otwartej społeczności, do pełnienia różnorodnych ról w życiu rodzinnym, zawodowym i społecznym. Integracja społeczna jest procesem skomplikowanym i wieloczynnikowym, uwarunkowanym w dużej mierze postawami społeczeństwa wobec

niepełnosprawnych i idei integracji, wychowaniem dzieci i młodzieży do akceptacji ludzi niepełnosprawnych, polityką oświatową itp.

Integracja społeczna wiąże się przede wszystkim z wydatkami na likwidację barier architektonicznych, programy komunikacyjne i dofinansowanie programów organizacji pozarządowych.

Osoby niepełnosprawne mogą ubiegać się o dofinansowanie ze środków PFRON zadań, jeżeli ich realizacja umożliwi lub w znacznym stopniu ułatwi wykonywanie podstawowych, codziennych czynności lub kontaktów z otoczeniem:

- likwidację barier architektonicznych – w przypadku, gdy osoby niepełnosprawne mają trudności w poruszaniu się i są właścicielami nieruchomości lub użytkownikami wieczystymi nieruchomości albo posiadają zgodę właściciela lokalu lub budynku mieszkalnego, w którym stale zamieszkują;
- likwidację barier w komunikowaniu się i technicznych – w przypadku uzasadnionej potrzeby wynikającej z niepełnosprawności.

Podstawowymi wyznacznikami położenia socjalnego są: sytuacja mieszkaniowa, zagospodarowanie materialne, sytuacja finansowa. Wielofunkcyjność mieszkania powoduje, że służy ono zaspokojeniu wielu potrzeb egzystencjalnych, a także prokreacyjnych, społecznych i psychicznych. Nieodpowiednie warunki mieszkaniowe uniemożliwiają rozwijanie aspiracji kulturalnych, regenerację sił, wypoczynek. W przypadku osób niepełnosprawnych pozostają jeszcze dodatkowe wymogi: dostosowanie mieszkania do potrzeb tych osób odpowiednio do ich dysfunkcji i postępowania rehabilitacyjnego. O standardzie mieszkania świadczy przede wszystkim wyposażenie we wszystkie instalacje i urządzenia. Brak instalacji w mieszkaniu jest szczególnie uciążliwy w przypadku osób niepełnosprawnych.

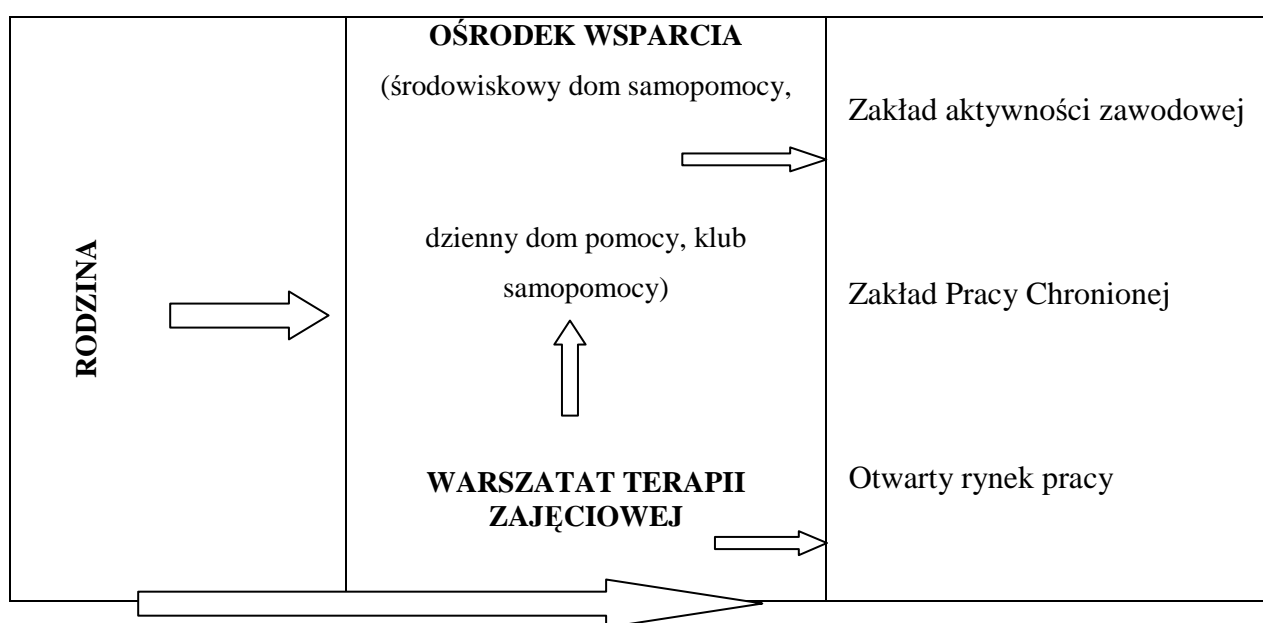
W latach ubiegłych wypłacono osobom niepełnosprawnym, zamieszkującym powiat sokólski na bariery architektoniczne, w komunikowaniu się i techniczne: w 2004 r. średnio kwotę 3.565,29 zł na złożony wniosek, w 2005 r. średnio kwotę 3.265,41 zł na złożony wniosek. W zakresie dofinansowania sprzętu rehabilitacyjnego oraz przedmiotów ortopedycznych i pomocniczych największym zainteresowaniem cieszyły się m. in. aparaty słuchowe i wkładki uszne, pieluchomajtki i pieluchy anatomiczne, buty ortopedyczne, protezy (piersi oraz kończyn dolnych i górnych), trenażery eliptyczne, łóżka rehabilitacyjne sterowane elektrycznie, urządzenie rehabilitacyjne do kąpieli perełkowych BALSAN FUTURA. Średnia wysokość

dofinansowania tego zadania wyniosła w roku 2004 – 673,78 zł na złożony wniosek, a w roku 2005 już 769,23 zł na złożony wniosek.

Do podstawowych form aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych zalicza się uczestnictwo w warsztatach terapii zajęciowej, środowiskowym domu samopomocy i turnusach rehabilitacyjnych.

Uczestnictwo w warsztatach stwarza osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.

Rys. nr 1. Model lokalnego systemu wsparcia.

Źródło: „Aktywizacja społeczna i zawodowa oraz włączenie osób niepełnosprawnych w rynek pracy – stan obecny i perspektywy”. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Pełnomocnik do Spraw Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2006.

Warsztat jest placówką pobytu dziennego, realizuje zadania w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej zmierzające do ogólnego rozwoju i poprawy sprawności niezbędnych do prowadzenia przez osobę niepełnosprawną niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia w miarę indywidualnych możliwości.

Uczestnicy kwalifikowani są do uczestnictwa w wtz zgodnie ze wskazaniem do terapii zajęciowej zawartymi w orzeczeniu o stopniu niepełnosprawności.

Na terenie powiatu sokólskiego funkcjonują dwa warsztaty terapii zajęciowej: w Sokółce przy GTX Hanex Plastic Sp. z o. o. w Poznaniu – 30 osób niepełnosprawnych (od 23 grudnia 2005 r. liczba uczestników zwiększona do 35) oraz w Dąbrowie Białostockiej przy Stowarzyszeniu Na

Rzecz osób Niepełnosprawnych „Radość Życia” - 25 osób niepełnosprawnych (od 23 grudnia 2005 r. liczb uczestników zwiększona do 30).

Osoby niepełnosprawne poprzez uczestnictwo w turnusie rehabilitacyjnym, który jest zorganizowaną formą aktywnej rehabilitacji połączonej z elementami wypoczynku, przyczyniają się do ogólnej poprawy własnej psychofizycznej sprawności oraz rozwijają kontakty społeczne, realizują i rozwijają zainteresowania, a także biorą udział w innych zajęciach przewidzianych programem turnusu.

Ze środków PFRON można uzyskać również dofinansowanie na zadanie z zakresu sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych. Wnioskodawcami są podmioty działające na rzecz osób niepełnosprawnych, w tym organizacje pozarządowe.

W/w zadania i wysokość ich dofinansowania za lata 2004 – 2005 zostały przedstawione w poniższym zestawieniu:

Tab. nr 4. Pomoc osobom niepełnosprawnym udzielona ze środków PFRON w latach 2004 – 2005 w Powiecie Sokólskim.

L.p.	Wyszczególnienie	2004		2005	
		liczba	kwota w pełnych zł	liczba	kwota w pełnych zł
1.	Dofinansowanie kosztów działania warsztatów terapii zajęciowej				
	xxx	2	748.098	2	737.649
	Liczba uczestników	55	x	55	x
2.	Dofinansowanie uczestnictwa w turnusach rehabilitacyjnych				
	Wypłacone dofinansowanie	106	57.921	107	58.361
3.	Dofinansowanie likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych na wnioski indywidualnych osób niepełnosprawnych				
	Wypłacone dofinansowanie	112	399.312	100	326.541
4.	Dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze przyznawane osobom niepełnosprawnym na podstawie odrębnych przepisów				
	Wypłacone dofinansowanie	276	185.964	286	220.000
5.	Dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych				
	Wypłacone dofinansowanie	8	40.562	10	53.042

Źródło: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Sokółce, Sprawozdanie rzeczowo – finansowe PFRON, 2004 i 2005 r.

III. EDUKACJA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH.

Konstytucja RP stanowi, że każdy ma prawo do nauki i zobowiązuje nasze władze publiczne do zapewnienia wszystkim obywatelom powszechnego i równego dostępu do wykształcenia poprzez tworzenie i wspieranie systemów indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów. Szczegółowe uregulowania zawiera ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jednolity z 2004 r. Dz. U. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.), w myśl której system oświaty zapewnia w szczególności realizację prawa każdego obywatela RP do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki odpowiednio do wieku i osiągniętego rozwoju, możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi, opiekę nad uczniami ze znacznymi lub sprzężonymi dysfunkcjami przez umożliwienie realizowania indywidualnych form i programów nauczania.

Ustawa o systemie oświaty określa obowiązki jednostek samorządu terytorialnego w zakresie oświaty, stanowiąc m.in., iż do zadań własnych gmin należy tworzenie i prowadzenie publicznych przedszkoli, w tym z oddziałami integracyjnymi oraz przedszkoli specjalnych, szkół podstawowych i gimnazjów, w tym z oddziałami integracyjnymi. Obowiązkiem gminy jest również zapewnienie bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu dzieci niepełnosprawnych uczęszczających do publicznych szkół podstawowych i gimnazjów. Zadaniem własnym powiatu natomiast jest zakładanie i prowadzenie publicznych szkół podstawowych specjalnych i gimnazjów specjalnych, szkół ponadgimnazjalnych, w tym z oddziałami integracyjnymi. Ponadto należy podjąć działania zmierzające do przystosowania szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży niepełnosprawnej, w tym na wózkach inwalidzkich. Niezbędne jest doskonalenie kadr oraz pozyskiwanie kadry specjalistycznej do kształcenia młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz likwidacja barier architektonicznych, umożliwiających wejście do budynku szkoły oraz przemieszczanie się po jej piętach.

Szczególnym wyróżnikiem jakości kultury społeczeństwa jest stosunek do osób niepełnosprawnych. Dotyczy to m.in. dostępności do edukacji. Uznaje się za konieczne podejmowanie działań, by osoby niepełnosprawne mogły w miarę samodzielnie uczęszczać do ogólnie dostępnych szkół podstawowych i ponadpodstawowych razem ze sprawnymi rówieśnikami. Tylko w sytuacjach szczególnych osoby niepełnosprawne powinny być kierowane do szkolnictwa specjalnego. Koncepcja kształcenia osób niepełnosprawnych i usługi oświatowe powinny być: zindywidualizowane, dostępne, powszechne, oferujące szeroki wybór możliwości,

oferujące pomoc rodzinom dzieci niepełnosprawnych w tworzeniu właściwego środowiska rodzinnego.

Na terenie powiatu sokólskiego funkcjonują dwie poradnie psychologiczno – pedagogiczne: w Sokółce i w Dąbrowie Białostockiej. W roku szkolnym 2004/2005 – 2542 dzieci i młodzieży w wieku 0 – 19 lat objętych było opieką poradni, w tym około 10% ogólnej liczby przyjmowanych dzieci w ciągu roku, to dzieci niepełnosprawne kierowane do kształcenia specjalnego. Zdecydowana większość tych dzieci trafia do poradni po raz pierwszy dopiero po rozpoczęciu realizacji obowiązku szkolnego lub później. Dzieci w wieku od 0 – 5 roku życia pozostają najczęściej w domach, ponieważ tylko niewielki odsetek (najczęściej z rodzin dobrze sytuowanych) korzysta z rehabilitacji w odległych placówkach służby zdrowia położonych poza obrębem powiatu sokólskiego – i jest to przede wszystkim rehabilitacja ruchowa.

Dzieci niepełnosprawne i ich rodzice trafiający do poradni w późniejszym okresie, to już rodziny z balastem złych doświadczeń – zrezygnowani, osamotnieni, bezradni, a rodzice dzieci z pogłębionymi opóźnieniami. Często niski status społeczny i materialny tych rodzin oraz słaby przepływ informacji, decydują, że wiele rodzin nie korzysta z systemu wsparcia.

Te wcześniejsze doświadczenia związane z izolacją, sprzyjają powstawaniu barier społecznych, psychologicznych, a nie ich likwidacji. Stąd dzieci niepełnosprawne, kończąc gimnazjum nie podejmują nauki w szkołach ponadgimnazjalnych, niechętnie też uczestniczą w organizowanych później formach rehabilitacji jak WTZ czy innych, a dzieci niepełnosprawne ruchowo realizują kształcenie w domach w formie nauczania indywidualnego.

Z informacji zebranych z bezpośrednich kontaktów z niepełnosprawnymi i ich rodzinami oraz obserwacje organizacji kształcenia specjalnego, realizowanego często w szkołach ogólnodostępnych wskazują, że przyczyn tego stanu rzeczy należy upatrywać w następujących czynnikach:

- braku systemu opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi do czasu rozpoczęcia nauki w szkole (w wieku 0 – 5 roku życia),
- niewystarczającego, okazjonalnego wsparcia w okresie nauki szkolnej.

Według opinii pracowników poradni psychologiczno – pedagogicznych liczba dzieci i młodzieży objętych opieką poradni wyraźnie wzrasta.

Według danych zgromadzonych w Karcie Powiatu 2004/2005 w powiecie sokólskim znajduje się 12 przedszkoli; 39 szkół podstawowych, w tym 4 z oddziałami integracyjnymi oraz

1 specjalna; 21 gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, w tym 1 z oddziałami integracyjnymi i 1 specjalny.

Edukacja zmierzająca do wyposażenia osoby niepełnosprawnej w określony zasób wiadomości i umiejętności jest pierwszym ogniwem rehabilitacji społecznej i zawodowej.

IV. REHABILITACJA ZAWODOWA.

Trudności i ograniczenia na jakie napotykają osoby niepełnosprawne w uzyskaniu odpowiedniej pracy i utrzymania się na rynku pracy stwarzają konieczność wzmocnienia procesu aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych poprzez kompleksowe działania na rzecz rozwiązywania problemów tej grupy osób i stworzenie im możliwości integracji ze społeczeństwem. Zarówno w ostatnim spisie jak też w poprzednim przeważającą grupę wśród aktywnych zawodowo osób niepełnosprawnych stanowili mężczyźni (60,3% w 1988 r. i 60,0% w 2002 r.). Wśród osób niepełnosprawnych będących biernymi zawodowo dominowały kobiety. W Narodowym Spisie Powszechnym 1988 stanowiły one 58,4% tej grupy ludności, a w Narodowym Spisie Powszechnym 2002 – 56,5%, przy czym proporcje te były zbliżone w miastach i na wsi.

Tab. nr 5. *Osoby niepełnosprawne w wieku 15 lat i więcej* według aktywności ekonomicznej oraz płci w Polsce.*

wyszczególnienie	Ogółem			Mężczyźni			Kobiety		
	aktywni zawodowo		Bierni zawodowo	aktywni zawodowo		Bierni zawodowo	aktywni zawodowo		Bierni zawodowo
	pracujący	bezrobotni		pracujący	bezrobotni		pracujący	bezrobotni	
w liczbach bezwzględnych									
OGÓŁEM									
1988	975,3	-	2760,3	587,8	-	1148,5	387,5	-	1611,7
2002	804,6	206,4	4233,2	484,0	123,0	1841,8	320,6	83,4	2391,4
Miasta 1988	356,6	-	1921,1	212,5	-	788,7	144,1	-	1132,4
2002	406,2	160,2	2522,0	245,4	94,1	1078,8	160,8	160,8	1443,2
Wieś 1988	618,6	-	839,1	375,3	-	359,8	243,4	-	479,3
2002	398,4	46,3	1711,2	238,6	28,9	763,0	159,8	17,4	948,2
Rok 1988 = 100									
OGÓŁEM									
2002	103,7	-	153,4	103,3	-	160,4	104,3	-	148,4
Miasta 2002	158,8	-	131,3	159,8	-	136,8	157,4	-	127,4
Wieś 2002	71,9	-	203,9	71,3	-	212,1	72,8	-	197,8

* Do pracujących zaliczono osoby w wieku 15 lat i więcej, które m. in.: wykonywały przez co najmniej 1 godzinę pracę przynoszącą zarobek lub dochód, pracowały w gospodarstwie rolnym lub prowadziły własną działalność gospodarczą poza rolnictwem, pomagały (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu rodzinnego gospodarstwa rolnego lub rodzinnej działalności gospodarczej poza rolnictwem;

uczniowie, z którymi zakład pracy lub osoby fizyczne zawarły umowę o naukę zawodu lub przyuczenie do określonej pracy, jeżeli otrzymywali wynagrodzenie. Do bezrobotnych zaliczono osoby w wieku 15 – 74 lata, które spełniły jednocześnie trzy warunki: w okresie badawczym nie były osobami pracującymi; aktywnie poszukiwały pracy; były gotowe podjąć pracę w okresie badawczym; Ludność bierną zawodowo stanowiły osoby w wieku 15 lat i więcej, które nie zostały zaklasyfikowane jako pracujące lub bezrobotne, tzn. osoby, które nie pracowały, nie miały pracy i jej nie poszukiwały; nie pracowały, poszukiwały pracy, ale nie były zdolne do jej podjęcia. Do czynnych zawodowo zaliczano w 1988 r.: osoby pracujące, dla których praca była głównym źródłem utrzymania oraz osoby posiadające główne niezarobkowe źródło i jednocześnie pracujące. Jako biernych zawodowo traktowano osoby posiadające wyłącznie własne niezarobkowe źródło utrzymania oraz wszystkie osoby pozostające na utrzymaniu.

Źródło: Główny urząd Statystyczny, *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań w 2002 r. (20 maja 2002 r.)* – www.stat.gov.pl

Natężenie aktywności zawodowej w danej grupie ludności, obrazuje współczynnik (*tab. nr 6*) określający udział osób niepełnosprawnych zawodowo w populacji w wieku 15 lat i więcej.

W przypadku ludności ogółem w 1988 r. około 2/3 zbiorowości w wieku 15 lat i więcej była czynna zawodowo, natomiast w 2002 r. tylko niewiele ponad połowa porównywalnej grupy osób pracowała lub poszukiwała pracy. W zbiorowości osób niepełnosprawnych aktywność zawodowa była w omawianych okresach znacznie niższa i wynosiła 26,4% w 1988 r. i tylko 19,2% w ostatnim spisie.

Tab. nr 6. *Współczynniki aktywności zawodowej ludności ogółem i zbiorowości osób niepełnosprawnych według płci i miejsca w latach 1988 i 2002 w Polsce.*

Wyszczególnienie	Ludność ogółem		Osoby niepełnosprawne	
	1988	2002	1988	2002
Ogółem	65,3	55,5	26,4	19,2
mężczyźni	74,3	62,3	34,4	24,7
kobiety	57,0	49,2	19,6	14,4
Miasta	61,2	55,0	15,9	18,2
wieś	71,8	56,3	42,9	20,5

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań w 2002 r. (20 maja 2002 r.)* – www.stat.gov.pl

Poziom aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych był w 2002 r. prawie 3-krotnie niższy niż ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej; pracujący stanowili 15,3% populacji niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej wobec 43,7% dla ogólnej zbiorowości.

Tab. nr 7. Bezrobotne osoby niepełnosprawne oraz stopa bezrobocia według płci i miejsca zamieszkania w 2002 r. w Polsce.

Wyszczególnienie	Ludność w wieku 15 lat i więcej		Osoby niepełnosprawne w wieku 15 lat i więcej	
	w tys.	Stopa bezrobocia w %	w tys.	Stopa bezrobocia w %
Ogółem	3558,2	21,2	206,4	20,4
mężczyźni	1851,5	20,6	123,0	20,3
kobiety	1706,7	22,0	83,4	20,6
Miasta	2307,5	22,1	160,2	28,3
Wieś	1250,7	19,8	46,2	10,4

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań w 2002 r. (20 maja 2002 r.) – www.stat.gov.pl

Stopa bezrobocia osób niepełnosprawnych wynosiła w 2002 r. 20,4%, tj. o 0,8 punktu procentowego mniej niż dla ogółu ludności w Polsce. Niższą stopę bezrobocia w odniesieniu do porównywalnej populacji w wieku 15 lat i więcej odnotowano dla niepełnosprawnych kobiet, a w szczególności dla mieszkańców wsi. Ludność miejską cechował wyższy poziom bezrobocia.

Według danych Powiatowego Urzędu Pracy w Sokółce dla powiatu sokólskiego stopa bezrobocia wynosi 16,2% (stan na dzień 30.11.2005 r.), podczas gdy w województwie podlaskim w tym samym okresie wyniosła ona 15,1% (dane statystyczne Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Białymstoku). Bezrobotnych zarejestrowanych w grudniu 2005 r. było 5366, w tym na wsi 2876, co stanowi 53,6% ogółu bezrobotnych. Większą grupę bezrobotnych stanowią mężczyźni – 2821, co stanowi 52,6%.

Najwięcej bezrobotnych jest wśród osób młodych w wieku 18 – 24 – 1452 osoby, z czego 917 to kobiety.

Tab. nr 8. Struktura bezrobotnych z uwzględnieniem wieku w Powiecie Sokólskim. Stan na dzień 31.12.2005 r.

Wyszczególnienie	Bezrobotni ogółem	w tym kobiety	Bezrobotni miasto	Bezrobotni wieś
Ogółem	5366	2545	2490	2876
Wiek	18-24	1452	678	917
	25-34	1442	750	802
	35-44	1049	551	529
	45-54	1141	497	644
	55-59	237	69	119
	60-64	45	-	23

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Sokółce, 2006 r.

Tab. nr 9. *Struktura bezrobotnych z uwzględnieniem wykształcenia w Powiecie Sokólskim. Stan na dzień 31.12.2005 r.*

Wyszczególnienie	Ogółem	w tym kobiety	Bezrobotni miasto	Bezrobotni wieś
wyższe	240	149	146	94
policealne i średnie zawodowe	1 446	809	738	708
LO	505	331	294	211
zasadnicze zawodowe	1 587	659	723	864
gimnazjalne i poniżej	1 588	597	589	999
Razem	5 366	2 545	2 490	2 876

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Sokółce, 2006 r.

Z danych wynika, że najwięcej osób bez pracy – 1588 ma wykształcenie gimnazjalne i poniżej oraz zasadnicze zawodowe – 1587. Najmniej problemów ze znalezieniem pracy mają osoby z wyższym wykształceniem. Stanowili oni 4,5% ogółu bezrobotnych.

Tab. nr 10. *Ilość osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Sokółce.*

Rok, wg stanu na dzień 31.XII	Liczba osób niepełnosprawnych zarejestrowanych jako bezrobotne lub poszukujące pracy
1997 r.	85
1998 r.	91
1999 r.	129
2000 r.	142
2001 r.	140
2002 r.	168
2003 r.	156
2004 r.	150
2005 r.	151

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Sokółce, 2006 r.

Według stanu na koniec grudnia 2005 r. osoby niepełnosprawne stanowiły ok. 2,8% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych w Powiecie Sokólskim.

Bardzo ważną rolę w możliwości uzyskania zatrudnienia przez osoby niepełnosprawne odgrywa poziom wykształcenia. Z danych PUP wynika, że im wyższy poziom wykształcenia posiada osoba niepełnosprawna, która utraciła pracę lub stała się częściowo niezdolna do jej wykonywania, tym łatwiej i szybciej znajduje ponowne zatrudnienie.

Tab. nr 11. *Struktura osób niepełnosprawnych bezrobotnych i poszukujących pracy nie pozostających w zatrudnieniu na dzień 31.XII.2005 r. w Powiecie Sokólskim.*

Poziom wykształcenia	Osoby niepełnosprawne bezrobotne	Osoby niepełnosprawne poszukujące pracy	Ogółem (b+c)
a	b	c	d
Wyższe	3	4	7
Policealne i średnie zawodowe	34	7	41
LO	7	2	9
Zasadnicze zawodowe	45	4	49
Gimnazjalne i poniżej	44	6	50
RAZEM	133	23	156

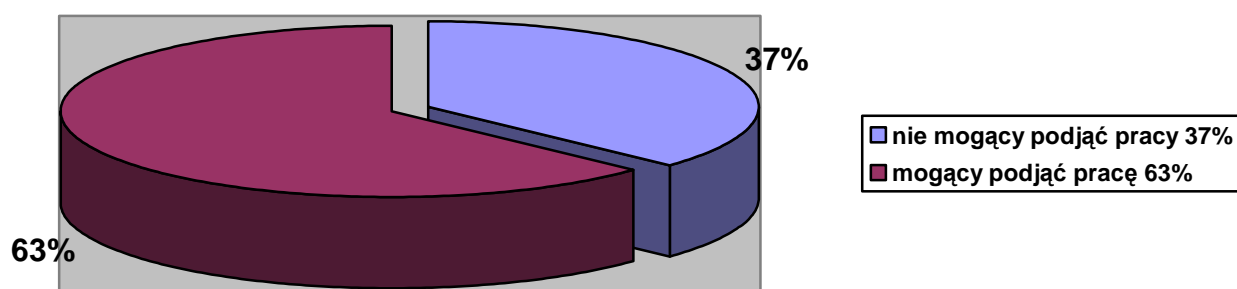
Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Sokółce, 2006 r.

Szczególną rolę w aktywizacji osób niepełnosprawnych pełnią warsztaty terapii zajęciowej.

Warsztat jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką stwarzającą osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskiwania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.

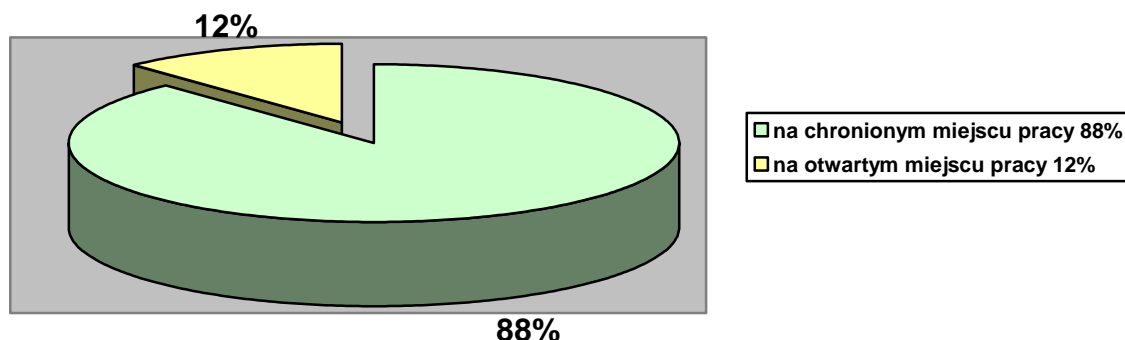
Według opracowań PFRON dane za 2004 rok dotyczące uczestników wtz i możliwości podjęcia przez nich zatrudnienia w Polsce, kształtowały się następująco:

Wykres nr 1. *Uczestnicy wtz wg możliwości i podjęcia pracy.*

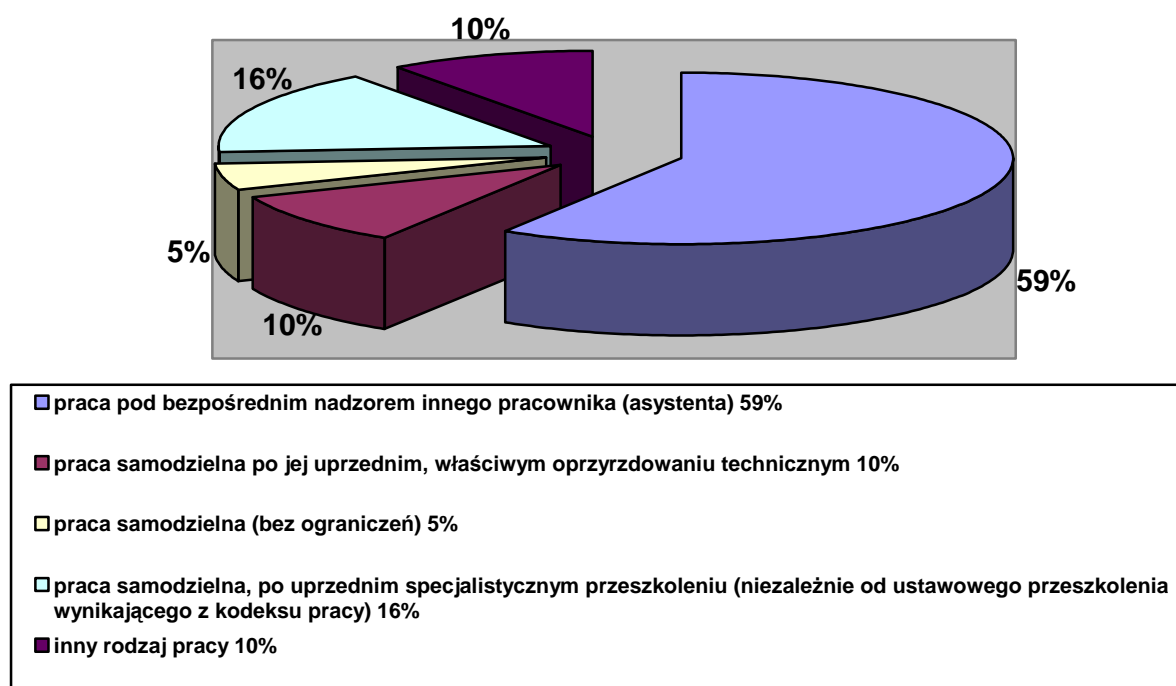
Źródło: „Aktywizacja społeczna i zawodowa oraz włączenie osób niepełnosprawnych w rynek pracy – stan obecny i perspektywy”. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Pełnomocnik do Spraw Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2006.

Wykres nr 2. Uczestnicy wtz wg miejsca pracy jaką mogliby podjąć.

Źródło: „Aktywizacja społeczna i zawodowa oraz włączenie osób niepełnosprawnych w rynek pracy – stan obecny i perspektywy”. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Pełnomocnik do Spraw Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2006.

Wykres nr 3. Uczestnicy wtz wg rodzaju pracy jaką mogliby podjąć.

Źródło: „Aktywizacja społeczna i zawodowa oraz włączenie osób niepełnosprawnych w rynek pracy – stan obecny i perspektywy”. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Pełnomocnik do Spraw Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2006.

Szkoleniem i przekwalifikowaniem zawodowym osób niepełnosprawnych, zgodnie z art. 38 i 40 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych od strony merytorycznej zajmuje się Powiatowy Urząd Pracy, zaś obsługa finansowa pozostaje w Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie.

Wydatki na ten cel przedstawia poniższa tabela, zgodnie ze sprawozdaniami rzeczowo – finansowymi PFRON:

Tab. nr 12. Wydatki ze środków PFRON na szkolenia i przekwalifikowanie zawodowe osób niepełnosprawnych w latach 2000 – 2005 w Powiecie Sokólskim.

L.p.	ROK 2004			ROK 2005		
	Koszty ukończonych szkoleń	Liczba przeszkolonych osób	Liczba osób zatrudnionych	Koszty ukończonych szkoleń	Liczba przeszkolonych osób	Liczba osób zatrudnionych
1.	7.000	11	3	7.000	9	2

Źródło: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Sokółce, Sprawozdanie rzeczowo – finansowe PFRON, 2004 i 2005 r.

Jednym z zadań aktywnej polityki rehabilitacyjnej jest promocja zatrudnienia i wspierania aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych. Jednakże na rynku pracy są dzisiaj potrzebne inne kwalifikacje, umiejętności i zachowania niż te, które dominowały w poprzednich latach. Zmiana zawodu lub przekwalifikowanie się, nabycie nowych umiejętności zwiększa szanse na znalezienie nowej pracy lub utrzymanie dotychczasowej. Dostępność do rynku pracy, rodzaj wykonywanego zawodu stają się w Polsce podobnie jak to ma miejsce w krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej coraz ważniejszym czynnikiem decydującym nie tylko o miejscu w strukturze społecznej, sytuacji materialnej, ale w dużej mierze również o stylu i jakości życia. Wejście ludzi niepełnosprawnych na otwarty, konkurencyjny rynek pracy może zakończyć się sukcesem jedynie wtedy, gdy najpierw zostaną wyrównane ich szanse w zdobywaniu kwalifikacji.

Najwięcej ofert pracy dla osób niepełnosprawnych zapewniają zakłady pracy chronionej. Na terenie powiatu sokólskiego nie ma zakładów z takim statusem, dlatego oferty zatrudnienia osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Sokółce, wpływają z zakładów spoza naszego powiatu. Są to między innymi:

1. Inwemer system spółka jawna O/Warszawa,
2. Przedsiębiorstwo Ochrony „Purzeczek” Łomża,
3. Stekop S.A. Zakład Pracy Chronionej Białystok
4. Impel Security Polska Sp. z o. o. Wrocław, Oddział Białystok,
5. Przedsiębiorstwo Usługowe „Roka” Zakład Pracy Chronionej Piotrków Trybunalski,
6. Zakład Usług Wielobranżowych „Senior” T. Czulewicz Augustów.

W/w przedsiębiorstwa nie mają swoich filii na terenie powiatu sokólskiego. Osoby niepełnosprawne, pracujące w obiektach zlokalizowanych na terenie powiatu sokólskiego (najczęściej są to firmy ochroniarskie), zatrudniają przedsiębiorstwa z Białegostoku, Łomży, Warszawy, Piotrkowa Trybunalskiego oraz Augustowa.

Liczba stanowisk pracy w tych zakładach jest niewystarczająca w stosunku do potrzeb środowiska lokalnego, dodatkowa szansa na zatrudnienie dla osób niepełnosprawnych to pojedyncze stanowiska przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych u różnych pracodawców. Osoby niepełnosprawne poszukujące pracy mogą liczyć na pomoc ze strony urzędu pracy, przekazującego informacje o zgłaszanych przez pracodawców zapotrzebowaniach na stanowiska dla osób niepełnosprawnych.

Na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Sokółce oraz sprawozdań rzeczowo – finansowych PFRON, sporządzanych przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Sokółce, można stwierdzić, że zainteresowanie zatrudnianiem osób niepełnosprawnych spada. Przewiduje się, że tworzeniem miejsc pracy dla niepełnosprawnych zainteresowane będą głównie zakłady pracy chronionej.

Z danych uzyskanych z Powiatowego Urzędu Pracy w Sokółce wynika, że ewentualnym zatrudnieniem osób niepełnosprawnych, zainteresowani byli następujący pracodawcy: „Metal Fach Sp. z o. o. w Sokółce, Spółdzielnia Producentów Drobiu „Eco – Grill” w Sokółce, Spółdzielnia Mleczarska „Somlek” w Sokółce, P.P.U.H. „GENO” w Sokółce, Niepubliczny Pielęgniarski ZOZ „KA – MED” w Sokółce, „Bodex” w Sokółce, „Ostrovia” Sp. j. w Ostrowiu Północnym oraz Sklep Spożywczo – Przemysłowy oraz Sprzęt RTV i AGD Henryk Bondar w Ostrowiu Północnym.

V. OPIEKA ZDROWOTNA NAD OSOBAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI.

Wśród świadczeń opieki zdrowotnej realizowanych na rzecz osób niepełnosprawnych bądź zagrożonych niepełnosprawnością główną rolę pełnią świadczenia zdrowotne w zakresie:

1. rehabilitacji leczniczej,
2. opieki długoterminowej.

Rehabilitacja w medycynie polega na przywróceniu sprawności fizycznej, psychicznej i społecznej utraconej w skutek schorzeń i urazów, przez stosowanie działań usprawniających i terapeutycznych. Rehabilitacja powinna być wcześnie wdrożona, ciągła kompleksowa i powszechnie dostępna.

Zgodnie z art. 15 ust 2 pkt 6 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. Nr 210, poz. 2135 z późn. zm.) rehabilitacja lecznicza jest zapewniona i finansowana dla osób ubezpieczonych ze środków publicznych.

Na terenie Powiatu Sokólskiego usług zdrowotnych w zakresie rehabilitacji leczniczej udzielają:

- Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Dąbrowie Białostockiej,
- Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Sokółce.

W SP ZOZ w Dąbrowie Białostockiej funkcjonuje Zakład Rehabilitacji, który został rozbudowany zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi i oddany do użytku w styczniu 2005r. Inwestycja była współfinansowana przez PFRON i Powiat Sokólski. W ramach Zakładu funkcjonuje poradnia rehabilitacyjna, która udziela usług w Dąbrowie Białostockiej i w Suchowoli 1 raz w tygodniu.

Zakład rehabilitacji leczniczej w 2005 r. wykonał średnio 3780 zabiegów miesięcznie w Dąbrowie Białostockiej i 1023 zabiegów w Suchowoli. Od 1.01.2006r. rozszerzone zostały usługi rehabilitacyjne o pobyt dzienny.

SP ZOZ w Sokółce posiada w swojej strukturze organizacyjnej:

- oddział rehabilitacji z 15 łózkami,
- zakład rehabilitacji z poradnią rehabilitacji i fizjoterapią.

Oddział rehabilitacyjny leczył w ciągu 2005 r. 224 osoby. W roku 2006 planowane jest zwiększenie ilości łóżek do 25.

Poradnia rehabilitacyjna dla dorosłych czynna jest codziennie. W roku 2005 udzieliła 367 porad średnio miesięcznie. Poradnia rehabilitacji dziecięcej czynna jest 1 raz w tygodniu. Zabiegi fizjoterapeutyczne są realizowane codziennie. W 2005 r. wykonano 3605 zabiegów średnio miesięcznie.

Na zabiegi rehabilitacyjne oraz na leczenie szpitalne na oddział rehabilitacji prowadzone są listy osób oczekujących. Średni czas oczekiwania na zabiegi fizjoterapii wynosi 27 dni a na leczenie szpitalne 21 dni (na koniec lutego 2006r).

W zakresie opieki długoterminowej są udzielane świadczenia takie jak:

- pielęgniarstwa opieka długoterminowa (domowa),
- stacjonarna opieka długoterminowa.

Pielęgniarska opieka długoterminowa to opieka nad obłożnie i przewlekle chorym przebywającym w domu, którzy ze względu na istniejące problemy zdrowotne wymagają udzielania systematycznych świadczeń pielęgniarskich.

Celem pielęgniarskiej opieki długoterminowej jest:

- zapewnienie świadczeń pielęgniarskich w środowisku domowym pacjentom obłożnie chorym,
- przygotowanie chorego (i jego rodziny) do samoopieki i samopielęgnacji, w tym kształtowanie umiejętności w zakresie radzenia sobie z niepełnosprawnością.

Na terenie Powiatu Sokólskiego świadczenia w zakresie pielęgniarskiej opieki długoterminowej są realizowane od 2005 roku. W roku 2006 świadczeń w tym zakresie udzielają 4 podmioty (SP ZOZ w Dąbrowie Białostockiej, NZOZ-y Pielęgniarskie KA – MED, PRO – MED i PANACEUM w Sokółce), które sprawują opiekę nad 20 osobami. Zapotrzebowanie na opiekę w domu chorego jest znacznie większe.

Stacjonarna opieka długoterminowa jest realizowana w oddziałach szpitalnych opieki długoterminowej oraz w zakładach pielęgnacyjno opiekuńczych lub opiekuńczo leczniczych.

W Powiecie Sokólskim funkcjonują:

- 40 łóżkowy oddział opieki długoterminowej w SP ZOZ w Sokółce,
- 35 łóżkowy Samodzielny Publiczny Zakład Pielęgnacyjno – Opiekuńczy w Krynkach.

Oddział opieki długoterminowej udziela świadczeń o charakterze medycznym, pielęgnacyjnym, opiekuńczym i rehabilitacyjnym dla chorych po leczeniu w oddziale opieki krótkoterminowej. Pobyt pacjenta ma charakter czasowy i wynosi od 3 do 6 miesięcy. Świadczenia na oddziale opieki długoterminowej są bezpłatne dla pacjentów. W 2005 roku oddział w Sokółce leczył 269 chorych.

Zakład pielęgnacyjno – opiekuńczy udziela świadczeń o charakterze pielęgnacyjnym, opiekuńczym i rehabilitacyjnym dla pacjentów nie wymagających leczenia szpitalnego. Są to przede wszystkim osoby wymagające stałej długoterminowej opieki i pielęgnacji, z dużymi deficytami samoobsługi i samoopieki oraz w okresie rekonwalescencji po pobycie w szpitalu.

Zgodnie z art. 34a ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej (Dz. U. z dnia 14 października 1991 r. z późn. zm.) osoba przebywająca w zakładzie pielęgnacyjno – opiekuńczym ponosi koszty wyżywienia i zakwaterowania.

Samodzielny Publiczny Zakład Pielęgnacyjno – Opiekuńczy w Krynkach zapewnia świadczenia zdrowotne w zakresie opieki długoterminowej na podstawie zawartego kontraktu z

Podlaskim Oddziałem Narodowego Funduszu zdrowia. SP ZPO w Krynkach dysponuje 35 łózkami, w tym 20 dla osób z przewlekłymi schorzeniami psychicznymi.

Tabela nr 13. *Wiek i płeć osób przebywających w SP ZPO w Krynkach (styczeń 2006 r.).*

Wiek	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem
do 64 roku życia	3	5	8
65 – 74	5	4	9
75 – 84	6	1	7
powyżej 85 roku życia	12	1	13
RAZEM	26	11	37

Źródło: Wydział Zdrowia, Opieki Społecznej i Spraw Obywatelskich Starostwa Powiatowego w Sokółce, 2006 r.

Wśród osób przebywających w SP ZPO w Krynkach 70 % stanowiły kobiety. Kobiety były również znacznie starsze od mężczyzn. Średnia wieku kobiet wynosiła 78,3 lat, a średnia wieku mężczyzn wynosiła 67,2 lat.

Przewlekłe schorzenia psychiczne występowały u 20 osób przebywających w SP ZPO, a u 17 osób schorzenia ogólne. Osoby ze schorzeniami psychicznymi były nieco młodsze. Średnia wieku kobiet – 69,8 lat, a mężczyzn 58,4 lat.

Wśród pacjentów na odcinku psychiatrycznym najczęściej chorobą zasadniczą było otępienie starcze (7 osób), choroba Alzheimera (5 osób), Schizofrenia przewlekła (4 osoby), zmiany organiczne w przebiegu urazów mózgowych oraz inne zaburzenia zachowania (4 osoby). U osób ze schorzeniami somatycznymi najczęściej występowała tzw. wielochorobowość: miażdżyca uogólniona, zwyrodnienia stawów, upośledzenie wzroku i słuchu oraz nieotrzymanie moczu, które powodowały niesprawność i w konsekwencji znaczne uzależnienie od opieki innych osób.

Najwięcej osób będących w SP ZPO w Krynkach pochodzi z Gminy Sokółka – 12 osób (32%), Gminy Szudziałowo – 7 osób (19%) i Gminy Krynki – 6 osób (16%). Pozostałe osoby pochodziły z gmin naszego powiatu – 5 osób oraz z innych powiatów naszego województwa – 7 osób.

Wszystkie osoby posiadały źródło dochodu, którym była emerytura lub renta. Średnia wpłata pacjenta w miesiącu styczniu wynosiła 426 zł.

Na koniec lutego 2006r. na przyjęcie do SP ZPO w Krynkach oczekiwały 22 osoby. Strukturę wieku i płeć osób oczekujących przedstawia poniższa tabela:

Tabela Nr 14. *Wiek i płeć osób oczekujących na przyjęcie do SP ZPO w Krynkach (28 luty 2006 r.).*

Wiek	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem
Do 64 roku życia	-	2	2
65 – 74	1	6	7
75 – 84	2	3	5
Po 85 roku życia	8	-	8
RAZEM	11	11	22

Źródło: Wydział Zdrowia, Opieki Społecznej i Spraw Obywatelskich Starostwa Powiatowego w Sokółce, 2006 r.

Jak wynika z tabeli 50% osób oczekujących stanowią kobiety. Oczekujące kobiety są znacznie starsze od mężczyzn. Średnia wieku w tej grupie kobiet wynosi 84,6 lat, natomiast średnia wieku mężczyzn wynosi 70,9 lat.

Przeważającą liczbę oczekujących stanowią mieszkańcy Powiatu Sokólskiego, którzy stanowią 81,8% (18 osób). Są to osoby z Gminy Sokółka – 5 osób, z gminy Sidra – 4 osoby, z Gminy Janów – 3 osoby, z gminy Krynki – 3 osoby, z Gminy Kuźnica – 2 osoby i 1 osoba z Gminy Dąbrowa Bł. Pozostałe 4 osoby pochodzą z Białegostoku - 2, z Supraśla - 1 i z Gminy Narewka - 1.

Z osób oczekujących aż 7 osób przebywa na oddziale opieki długoterminowej, a 3 osoby w szpitalu psychiatrycznym w Choroszczy.

Osoby oczekujące w większości są samotne. 80% osób oczekujących na przyjęcie mieszkało lub mieszka samotnie.

Osoby te wymagają ciągłej opieki pielęgnacyjnej, której nie mogą uzyskać w miejscu zamieszkania.

Wśród tych osób dominują schorzenia utrudniające samodzielną egzystencję. Są to najczęściej choroby zwyrodnieniowe stawów, miażdżycy uogólniona, stan po udarze mózgu, zespoły otępienne. W przypadku 3 mężczyzn schorzenia są wynikiem przewlekłej choroby alkoholowej. Średni okres oczekiwania na przyjęcie do Zakładu o profilu ogólnym wynosił 119 dni, natomiast do Zakładu o profilu psychiatrycznym wynosił 82 dni.

VI. POMOC SPOŁECZNA WOBEC OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I STARSZYCH.

Zgodnie z prognozą demograficzną GUS do 2030 r., w następnych latach może nastąpić systematyczny spadek liczby ludności Polski. Na przestrzeni kolejnych miesięcy 2004 r. w województwie podlaskim obserwuje się wyraźny spadek liczby ludności w poszczególnych powiatach, największy m. in. w powiecie sokólskim. W 2004 roku zanotowano ujemny przyrost naturalny. Dodatkowo na przestrzeni kilku ostatnich lat zauważalne jest zmniejszanie się liczby ludności wiejskiej.

Zmiany w strukturze wieku ludności są rezultatem zarówno procesów demograficznych jak i przesuwania się wyżów i niżów demograficznych charakterystycznych dla naszego kraju. W Polsce wyraźnie zaznaczył się proces starzenia ludności. Demografowie przewidują, że w 2030 r. nastąpi aż czterokrotny wzrost populacji w wieku 75 – 84 lata.

Z zestawienia danych demograficznych dotyczących ludności powiatu sokólskiego wynika, że zapotrzebowanie na różne formy świadczeń w zakresie pomocy społecznej wśród mieszkańców powiatu sokólskiego jest stosunkowo duże.

Potencjalni klienci systemu pomocy społecznej to na ogół osoby w trudnej sytuacji materialnej, niepełnosprawne, w starszym wieku oraz rodziny dysfunkcyjne. Z uwagi na wysoki odsetek osób bezrobotnych, niepełnosprawnych i w wieku poprodukcyjnym sytuacja materialna znacznej części środowiska jest zła. Oznacza to nie tylko niski poziom życia codziennego, ale również utrudniony dostęp do świadczeń w zakresie leczenia, rehabilitacji i edukacji wielu osób. System pomocy społecznej ma za zadanie przynajmniej w części te ograniczenia zlikwidować.

Osoby starsze i przewlekle chore są często osobami o ograniczonej sprawności psychofizycznej, wymagające przynajmniej częściowych trwale świadczonych usług opiekuńczych. Szczególnie trudna jest sytuacja osób samotnych, w środowiskach wiejskich. W naturalny sposób obowiązek zapewnienia opieki osobom niesprawnym spoczywa na rodzinie. W przypadku, gdy nie jest to możliwe, przepisy nakładają taki obowiązek na gminę. O ile w większych miejscowościach istnieje możliwość zapewnienia usług opiekuńczych przez gminę, przynajmniej w stosunku do pewnej ograniczonej liczby osób, to w przypadku osób samotnych zamieszkujących na wsi, poza ewentualną pomocą sąsiedzka nie ma możliwości zapewnienia tego rodzaju świadczeń.

Umieszczenie osoby niepełnosprawnej w domu pomocy społecznej w znacznej odległości od miejsca zamieszkania powoduje jej izolację od środowiska rodzinnego. Ponadto, ze względu na koszty, gminy w ograniczonym zakresie kierują swych mieszkańców do w/w

placówek. Uruchomienie domu pomocy jest wskazane ze względu na potrzeby tych osób, które istotnie wymagają stałej opieki całodobowej, natomiast z uwagi na wysoki koszt utrzymania mieszkańca w domu pomocy, w pierwszej kolejności należałoby rozwinąć system usług opiekuńczych w środowisku, szczególnie pod kątem potrzeb osób wymagających opieki częściowej. Rozwój sieci usług środowiskowych na rzecz poprawy sytuacji życiowej osób częściowo lub całkowicie niezdolnych do samodzielnej egzystencji oraz wzmocnienie potencjału opiekuńczego rodziny, może rozwiązać problem w takim stopniu, że umieszczenie mieszkańca powiatu w DPS będzie następowało w sporadycznych przypadkach.

Szczególne problemy związane są z zapewnieniem opieki osobom chorym psychicznie lub upośledzonym umysłowo. W przypadku takich osób często niezbędna jest opieka specjalistyczna, jakiej nie można zapewnić w środowisku, nawet jeśli osoby te mieszkają z rodzinami. Okres oczekiwania na miejsce w domu pomocy społecznej dla osób ze schorzeniami psychicznymi jest długi, ponieważ w województwie podlaskim funkcjonują zaledwie trzy tego typu domy. Częściową opiekę zastępczą dla pewnej liczby osób do czasu otrzymania miejsca w domu pomocy społecznej mogły by zapewniać dzienne ośrodki wsparcia, przynajmniej w większych miejscowościach. Aktualnie funkcjonuje tylko jeden taki ośrodek, Środowiskowy Dom Samopomocy w Sokółce, zapewniający opiekę i zajęcia terapeutyczne w ciągu dnia osobom z upośledzeniem umysłowym. Niestety liczba miejsc w tej placówce jest ograniczona. Podobną rolę mogą pełnić Warsztaty Terapii Zajęciowej, generalnie mające za zadanie uspołecznienie osób z upośledzeniem umysłowym. Obecnie na terenie powiatu działają Warsztaty w Sokółce oraz Dąbrowie Białostockiej i można na podstawie doświadczeń z kilku lat stwierdzić, że ta forma pomocy cieszy się dużą popularnością i zapotrzebowanie na nią stale rośnie. Wyraźnie brakuje natomiast placówki realizującej opiekę i terapię dla osób psychicznie chorych.

Sytuacja życiowa osób niepełnosprawnych jest wypadkową wielu czynników: zdrowotnych, funkcjonalnych, psychicznych, statusu społecznego i sytuacji rodzinnej osoby niepełnosprawnych, sytuacji ekonomicznej kraju, obowiązujących regulacji prawnych oraz kierunków polityki społecznej.

Ważnym elementem ogólnej wiedzy o problemach osób niepełnosprawnych jest rozpoznanie materialnych warunków życia w ich gospodarstwach domowych. Choć funkcjonowanie osób niepełnosprawnych jest przede wszystkim zdeterminowane rodzajem i nasileniem ograniczeń zdrowotnych, to inne wymiary ich sytuacji i możliwości życiowych są w dużej mierze określone przez poziom warunków materialnych. Wielkość i standard mieszkania,

wyposażenie w przedmioty trwałego użytkowania oraz jego przystosowanie do potrzeb niepełnosprawnych warunkuje stan zdrowia, możliwość radzenia sobie w sytuacji choroby czy kalectwa oraz możliwości domowej rehabilitacji. Sytuacja finansowa wyznacza w dużej mierze możliwość leczenia i rehabilitacji, odpłatnej opieki, zakupu leków lub sprzętów ułatwiających, a często umożliwiających codzienne funkcjonowanie.

Oprócz rozwiązywania problemów związanych z codzienną egzystencją, podobnych jak w przypadku osób starszych, w stosunku do osób niepełnosprawnych niezbędne jest podjęcie działań w kierunku ich rehabilitacji leczniczej, społecznej i zawodowej. Analogicznie jak wyżej, w najtrudniejszej sytuacji są osoby zamieszkujące wsie oddalone od ośrodków wyposażonych w konieczną infrastrukturę. Częściową pomoc dla osób niepełnosprawnych stanowią programy PFRON realizowane przez PCPR.

Dotyczy to zwłaszcza dofinansowań do wyjazdów na turnusy rehabilitacyjne czy też likwidacja barier architektonicznych. W tym drugim przypadku potrzeby są ogromne, natomiast środki na ich zaspokojenie bardzo ograniczone. Dodatkowo, konieczność udziału własnego wnioskodawcy w finansowaniu przedsięwzięcia eliminuje najuboższych przedstawicieli środowiska z możliwości korzystania z tych form pomocy (wskazane zmobilizowanie gmin do wsparcia finansowego).

Pełna rehabilitacja osób niepełnosprawnych zakłada również zapewnienie zatrudnienia na odpowiednich stanowiskach, co również jest możliwe jedynie w stosunku do niewielkiej stosunkowo liczby osób, m.in. ze względu na wysokie bezrobocie w regionie.

Wiele osób nie korzysta ze wszystkich dostępnych form pomocy z braku informacji o możliwościach. Wskazane jest rozwijanie systemu informacji o przysługujących uprawnieniach we współpracy z gminami. Jedną z okazji do propagowania wiedzy na temat przysługujących osobom niepełnosprawnych świadczeń i uprawnień są imprezy integracyjne, przy okazji których osoby uczestniczące są informowane o możliwościach korzystania z różnych form pomocy.

Liczba osób niepełnosprawnych oraz różnorodność problemów, jakie rodzi niepełnosprawność sprawia, że grupa ta powinna zajmować szczególne miejsce w systemie pomocy społecznej celu wyrównywania szans osób niepełnosprawnych w ich środowisku lokalnym.

VII. WYKAZ INSTYTUCJI I ORGANIZACJI DZIAŁAJĄCYCH NA RZECZ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W POWIECIE SOKÓLSKIM.

Wśród instytucji działających na rzecz osób niepełnosprawnych istotną rolę pełnią gminne i miejsko - gminne ośrodki pomocy społecznej zlokalizowane na terenie Powiatu Sokólskiego. Pozostałe instytucje oraz organizacje działające na rzecz osób niepełnosprawnych obrazuje poniższe zestawienie:

Tab. nr 15. Wykaz instytucji i organizacji działających na rzecz osób niepełnosprawnych w Powiecie Sokólskim.

L.P.	NAZWA	ADRES/TEL
INSTYTUCJE		
1.	Powiatowy Urząd Pracy w Sokółce	16-100 Sokółka ul. Kryńska 40 (085) 711 56 46
2.	Powiatowy Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Sokółce	16-100 Sokółka ul. Marsz. J. Piłsudskiego 8 (085) 711 08 63
3.	Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Sokółce	16 – 100 Sokółka ul. Sikorskiego 40 (085) 711 04 00
4.	Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Dąbrowie Białostockiej	16 – 200 Dąbrowa Białostocka ul. M. C. Skłodowskiej 15 (085) 712 12 06
5.	Samodzielny Publiczny Zakład Pielęgnacyjno – Opiekuńczy w Krynkach	16 – 120 Krynki ul. Grodzieńska 40 (085) 722 84 86
6.	Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Sokółce	16-100 Sokółka ul. Mickiewicza (085) 711 32 91
7.	Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Dąbrowie Białostockiej	16 – 200 Dąbrowa Białostocka ul. 1000-lecia P.P. 24a (085) 712 13 46

ORGANIZACJE POZARZĄDOWE

1.	CARITAS Polska: - przy Parafiach Rzymsko - Katolickich - Stacje Opieki Caritas w gminach Sidra, Nowy Dwór, Kuźnica, Krynki, Szudziałowo, Sokółka	16-100 Sokółka ul. Jana Pawła II (085) 711 35 95
2.	Polski Związek Niewidomych Okręg Podlaski Koło Terenowe w Sokółce	16-100 Sokółka ul. Piłsudskiego 8 (085) 711 08 62
3.	Stowarzyszenie Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych "RADOŚĆ ŻYCIA"	16-200 Dąbrowa Białostocka ul. Solidarności 1 (085) 721
4.	Fundacja „Sokólski Fundusz Lokalny”	16-100 Sokółka Pl. Kościuszki 9 www.sfl.org.pl

5.	Stowarzyszenie Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych Umysłowo w Krynkach	16-120 Krynki ul. Garbarska 16
6.	Polski Czerwony Krzyż Zarząd Rejonowy w Sokółce	16-100 Sokółka ul. Piłsudskiego 8 (085) 711 27 40
7.	Polski Komitet Pomocy Społecznej Zarząd Miejski w Sokółce	16-100 Sokółka ul. Piłsudskiego 8 (085) 711 08 37
8.	Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów Zarząd Rejonowy w Sokółce	16-100 Sokółka ul. Piłsudskiego 8 (085) 711 08 62
9.	Sokólskie Stowarzyszenie „Bądźmy Razem”	16-100 Sokółka ul. Wojska Polskiego 7 (085) 711 20 64
10.	Stowarzyszenie „Kładka”	16-100 Sokółka ul. Szkolna 2 (085) 711 21 36
11.	Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Korycińskiej	16-140 Korycin ul. Knyszyńska 2A

Źródło: „Informator o organizacjach pozarządowych w Powiecie Sokółka”, 2004 r.

VIII. ZAŁOŻENIA PROGRAMU.

Założeniem „Powiatowego programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych w Powiecie Sokólskim na lata 2006 – 2015” jest:

„dążenie do kompleksowych działań uwzględniających potrzeby fizyczne, psychiczne, społeczne i duchowe wszystkich niepełnosprawnych mieszkańców powiatu sokólskiego w zakresie:

- *kompleksowej rehabilitacji, w tym związanej z nauką funkcjonowania z niepełnosprawnością,*
- *edukacji, w tym kształcenia integracyjnego,*
- *społecznej integracji,*
- *dostępności obiektów użyteczności publicznej,*
- *dostępności środków transportu,*
- *korzystania z ogólnodostępnych form spędzania czasu wolnego,*
- *przepływu informacji,*
- *poszerzenie zakresu wiedzy i umiejętności kadr pracujących z osobami niepełnosprawnymi,*
- *współpracy z organizacjami pozarządowymi i instytucjami”.*

IX. CELE PROGRAMU.

Cel Strategiczny:

Trwała poprawa sytuacji osób niepełnosprawnych, poprzez zapewnienie im odpowiednich warunków do samodzielnego, pełnego i czynnego uczestnictwa w życiu społecznym, rehabilitację, wyrównywanie szans oraz podejmowanie działań w celu zapobiegania niepełnosprawności.

Cele szczegółowe:

1. Kompleksowa rehabilitacja, w tym związana z nauką funkcjonowania z niepełnosprawnością.

Zadania:

- analiza i ocena sytuacji i potrzeb osób niepełnosprawnych,
- pomoc w zaopatrzeniu w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne oraz środki pomocnicze,
- działania na rzecz powstania grup samopomocowych, grup wsparcia dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin,
- umożliwienie osobom niepełnosprawnym pełnienia społecznie aktywnej roli i integracji ze środowiskiem,
- wspomaganie i podejmowanie przedsięwzięć na rzecz wsparcia osób niepełnosprawnych i ich rodzin: programów wsparcia psychologicznego oraz działań opiekuńczych w domu osoby niepełnosprawnej,
- wspieranie przedsięwzięć na rzecz osób niepełnosprawnych służących rehabilitacji, w tym dzieci i młodzieży,
- działania na rzecz poprawy sytuacji materialnej osób niepełnosprawnych i ich rodzin,
- upowszechnienie działań informacyjnych na temat praw i uprawnień osób niepełnosprawnych.

Metody:

- przeprowadzenie analizy dotyczącej liczby osób niepełnosprawnych ubiegających się i otrzymujących pomoc oraz sfer oczekiwanej pomocy,
- tworzenie i prowadzenie warsztatów terapii zajęciowej,

- dofinansowywanie zakupu sprzętu rehabilitacyjnego, przedmiotów ortopedycznych oraz środków pomocniczych,
- organizowanie ośrodków wsparcia dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin, w tym dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- informacja w mediach lokalnych i internecie.

Efekt:

- wypracowanie mechanizmów pomocy osobom niepełnosprawnym i ich rodzinom.

Wskaźniki:

- liczba osób niepełnosprawnych korzystających z dofinansowania do sprzętu rehabilitacyjnego, przedmiotów ortopedycznych oraz środków pomocniczych,
- liczba osób niepełnosprawnych korzystająca z usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania,
- liczba osób niepełnosprawnych i ich rodzin korzystających z pomocy społecznej,
- liczba osób niepełnosprawnych korzystających z ośrodków wsparcia na terenie powiatu,

2. *Edukacja osób niepełnosprawnych.*

Zadania:

- diagnozowanie dzieci i młodzieży niepełnosprawnej pod względem psychologicznym, pedagogicznym i rehabilitacyjnym,
- umożliwienie pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieciom i młodzieży niepełnosprawnej zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi,
- opieka nad uczniami ze znacznymi lub sprzężonymi dysfunkcjami,
- zapewnienie realizacji indywidualnych form i programów nauczania,
- orzekanie o stopniu i rodzaju niepełnosprawności dzieci i młodzieży niepełnosprawnej,
- likwidacja barier architektonicznych w budynkach szkolnych, edukacyjnych oraz kulturalno-oświatowych,
- działania na rzecz integracji społecznej dzieci i młodzieży niepełnosprawnej.

Metody:

- wczesne rozpoznawanie zaburzeń i dysfunkcji; wsparcie służb zdrowia i poradni psychologiczno – pedagogicznych,
- dostosowanie programu nauczania oraz metod do możliwości rozwojowych dzieci i młodzieży,

- zapewnienie bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu dzieci niepełnosprawnych uczęszczających do publicznych szkół podstawowych i gimnazjów,
- dofinansowywanie likwidacji barier architektonicznych w budynkach szkolnych, edukacyjnych oraz kulturalno-oświatowych,
- działania edukacyjne na rzecz integracji wśród dzieci i młodzieży oraz rodziców dzieci pełnosprawnych i niepełnosprawnych.

Efekt:

- realizacja prawa dzieci i młodzieży do powszechnego i równego dostępu do wykształcenia odpowiednio do wieku i osiągniętego rozwoju,
- podniesienie świadomości społeczeństwa na temat problemów związanych z niepełnosprawnością.

Wskaźniki:

- liczba szkół z oddziałami integracyjnymi,
- zmniejszenie liczby dzieci i młodzieży objętej indywidualnym nauczaniem.

3. *Stwarzanie warunków do zatrudniania i przeciwdziałania skutkom bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych*

Zadania:

- rozpoznanie potrzeb rynku pracy pod kątem zdobywania kwalifikacji zawodowych i wykształcenia przez osoby niepełnosprawne,
- działania na rzecz zatrudniania, w tym tworzenia i przystosowania stanowisk pracy dla osób niepełnosprawnych,
- współpraca z zakładami pracy chronionej i pracodawcami zatrudniającymi osoby niepełnosprawne w zakresie rozpoznania liczby osób niepełnosprawnych zatrudnionych na terenie powiatu, zwiększenia zatrudnienia wśród osób niepełnosprawnych,
- upowszechnianie wiedzy wśród pracodawców o sposobach zatrudniania osób niepełnosprawnych.

Metody:

- kierowanie osób niepełnosprawnych, wymagających specjalistycznego programu szkolenia oraz rehabilitacji leczniczej i społecznej, do specjalistycznego ośrodka szkoleniowo-rehabilitacyjnego lub innej placówki szkoleniowej (wg zapotrzebowania),

- pośrednictwo pracy i poradnictwo zawodowe dla osób niepełnosprawnych, ich szkolenie oraz przekwalifikowanie,
- zwrot kosztów poniesionych przez pracodawców w związku z przystosowaniem dla osób niepełnosprawnych tworzonych lub istniejących stanowisk pracy stosownie do potrzeb wynikających z ich niepełnosprawności,
- zwrot kosztów poniesionych przez pracodawców na rozpoznanie przez służby medycyny pracy potrzeb osoby niepełnosprawnej związanych z przystosowaniem stanowisk pracy,
- refundacja kosztów poniesionych przez pracodawców na szkolenia zatrudnionych osób niepełnosprawnych,
- udzielanie pożyczek na rozpoczęcie działalności gospodarczej lub rolniczej,
- udzielanie dofinansowania do wysokości 50% oprocentowania kredytu bankowego zaciągniętego na kontynuowanie działalności gospodarczej lub prowadzenie własnego lub dzierżawionego gospodarstwa rolnego,
- doradztwo organizacyjno-prawne i ekonomiczne w zakresie działalności gospodarczej podejmowanej przez osoby niepełnosprawne,
- prowadzenie kampanii informacyjnej na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych wśród pracodawców.

Efekt:

- zwiększenie możliwości wykorzystania potencjału zawodowego osób niepełnosprawnych.

Wskaźniki:

- liczba przeszkolonych osób niepełnosprawnych,
- liczba osób niepełnosprawnych, która skorzystała z pośrednictwa pracy i poradnictwa zawodowego,
- liczba osób niepełnosprawnych zatrudnionych na utworzonych i przystosowanych miejscach pracy,
- liczba osób niepełnosprawnych zatrudnionych na terenie powiatu.

4. Tworzenie odpowiednich warunków sprzyjających społecznej integracji.

Zadania:

- podejmowanie działań zmierzających do ograniczania skutków niepełnosprawności,
- wspieranie działań w zakresie usuwania barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się,

- pomoc w uzyskaniu i korzystaniu ze środków łączności oraz przekazu informacji,
- pomoc w likwidacji barier transportowych,
- kształtowanie pozytywnych postaw społeczności lokalnej wobec autonomii i integracji osób niepełnosprawnych,
- poszerzenie wiedzy społeczeństwa o rodzajach niepełnosprawności i związanych z nimi możliwościami samorealizacji osób niepełnosprawnych,
- popularyzowanie indywidualnych osiągnięć osób niepełnosprawnych w sferze artystycznej, sportowej i innych,

Metody:

- dofinansowywanie przystosowania mieszkań do ograniczeń wynikających z niepełnosprawności,
- dofinansowywanie likwidacji barier w komunikowaniu się i technicznych,
- dofinansowywanie likwidacji barier architektonicznych w budynkach użyteczności publicznej, w tym placówkach edukacyjnych i zdrowotnych,
- dofinansowywanie likwidacji barier transportowych,
- dofinansowywanie wyposażenia obiektów służących rehabilitacji osób niepełnosprawnych w sprzęt rehabilitacyjny,
- wspieranie i dofinansowywanie organizacji sportu, kultury, rekreacji i turystyki dla osób niepełnosprawnych,
- dofinansowywanie uczestnictwa w turnusach rehabilitacyjnych,
- współfinansowanie imprez integracyjnych, mających na celu kształtowanie pozytywnych postaw społeczności lokalnej oraz poszerzanie ich wiedzy o osobach niepełnosprawnych.

Efekt:

- zwiększenie możliwości uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu publicznym,
- umożliwienie samodzielnego funkcjonowania osób niepełnosprawnych,
- zwiększenie akceptacji środowiska lokalnego wobec osób niepełnosprawnych i ich rodzin.

Wskaźniki:

- liczba osób które przystosowały mieszkanie do potrzeb wynikających z ich niepełnosprawności,
- liczba osób, które skorzystały z dofinansowania do likwidacji barier w komunikowaniu się i technicznych,
- liczba osób korzystających z transportu przystosowanego do osób niepełnosprawnych,

- liczba obiektów przystosowanych do swobodnego poruszania się osób niepełnosprawnych,
- liczba osób uczestniczących w imprezach sportowych, kulturalnych, rekreacji i turystyce,
- liczba osób korzystających z dofinansowania do turnusów rehabilitacyjnych.

5. Współdziałanie z podmiotami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych.

Zadania:

- współpraca z podmiotami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji medycznej, społecznej i zawodowej,
- pobudzanie społecznej aktywności osób niepełnosprawnych i ich rodzin w zaspokajaniu potrzeb życiowych,
- wzmacnianie integracji wewnętrznej środowiska osób niepełnosprawnych oraz integrowanie osób niepełnosprawnych ze środowiskiem lokalnym,
- inicjowanie powstawania i wspieranie działalności organizacji, stowarzyszeń, wolontariatu działających na rzecz osób niepełnosprawnych zgodnie z ustawą o działalności pożytku publicznego i wolontariatu,
- działania na rzecz zapobiegania powstawaniu niepełnosprawności.

Metody:

- przeprowadzanie szkoleń służb społecznych, kadr oraz osób zaangażowanych w proces rehabilitacji osób niepełnosprawnych w powiecie,
- uczestnictwo w programach służących rehabilitacji społecznej i zawodowej, w szczególności adresowanych do osób niepełnosprawnych, w tym dzieci niepełnosprawnych,
- uczestnictwo w programach rządowych, w tym ukierunkowanych na rozwój zasobów ludzkich oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych,
- współpraca z Powiatową Społeczną Radą do Spraw Osób Niepełnosprawnych jako organem opiniodawczo-doradczym utworzonym przy Staroście Sokólskim,
- opracowywanie i realizacja, zgodnych ze strategią rozwoju województwa, powiatowych programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji społecznej, zawodowej i zatrudniania,
- uczestnictwo w działaniach wyrównujących różnice między regionami,
- organizowanie spotkań, konferencji i narad z zakresu rehabilitacji osób niepełnosprawnych we współpracy z innymi podmiotami.

Efekt:

- zwiększenie skuteczności działań w zakresie rehabilitacji osób niepełnosprawnych, w tym dzieci i młodzieży.

Wskaźniki:

- wysokość środków przeznaczanych na pomoc osobom niepełnosprawnym i ich rodzinom,
- liczba organizacji działających na rzecz osób niepełnosprawnych,
- liczba osób przeszkolonych w zakresie rehabilitacji osób niepełnosprawnych.

X. INSTYTUCJE WSPÓLDZIAŁAJĄCE PRZY REALIZACJI PROGRAMU:

Wśród instytucji współdziałających przy realizacji „Powiatowego programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych w Powiecie Sokólskim na lata 2006 – 2015” należy wymienić:

- Powiatowy Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Sokółce,
- Powiatowy Urząd Pracy w Sokółce,
- Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne w Sokółce i Dąbrowie Białostockiej,
- Urzędy Gmin z terenu Powiatu Sokólskiego, w szczególności Ośrodki Pomocy Społecznej,
- Organizacje społeczne z terenu Powiatu Sokólskiego,
- Wydział Zdrowia, Opieki Społecznej i Spraw Obywatelskich w Starostwie Powiatowym w Sokółce,
- Wydział Oświaty, Kultury i Sportu w Starostwie Powiatowym w Sokółce,
- Środowiskowy Dom Samopomocy w Sokółce,
- Specjalny Ośrodek Szkolno – Wychowawczy w Sokółce,
- Warsztaty Terapii Zajęciowej w Sokółce i Dąbrowie Białostockiej,
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- Państwowa Inspekcja Pracy,
- Zakłady opieki zdrowotnej z terenu Powiatu Sokólskiego,
- Pozostałe placówki oświatowo – wychowawcze z terenu Powiatu Sokólskiego,
- Inne podmioty i osoby zaangażowane w rehabilitację osób niepełnosprawnych.

XI. PRZEBIEG REALIZACJI PROGRAMU.

“Powiatowy program działań na rzecz osób niepełnosprawnych w Powiecie Sokólskim na lata 2006 - 2015” obejmuje teren powiatu sokólskiego. Cele i zadania wymienione w programie realizowane powinny być we współdziałaniu podmiotów publicznych i organizacji pozarządowych.

Realizacja Programu odbywać się będzie w ciągu najbliższych lat, a jego powodzenie zależy od ścisłej współpracy tych podmiotów, sytuacji w kraju i środków finansowych, które przeznaczone zostaną na jego urzeczywistnienie. Szczególną uwagę należy przywiązywać do wybranych przedsięwzięć do realizacji w latach 2006-2015.

Skuteczność realizacji wymaga zapewnienia określonych warunków:

- konsekwentnego wdrażania w życie zaplanowanych zadań,
- opracowania szczegółowych programów i harmonogramu realizacji poszczególnych zadań,
- działań na rzecz pozyskania dodatkowych środków finansowych z innego źródła niż budżet powiatu,
- uświadomienia społecznościom lokalnym znaczenia realizacji tych przedsięwzięć,
- upowszechnienia celów i zadań wśród mieszkańców powiatu,
- stworzenia struktury wspierającej realizację zadań.

Ponadto warunkiem skuteczności działań jest monitorowanie, ewaluacja celów i zadań tak, aby stały się one podstawą dokonywania korekt i modyfikacji programu zgodnie ze społecznymi potrzebami.

„Powiatowy program działań na rzecz osób niepełnosprawnych w Powiecie Sokólskim na lata 2006 – 2015” jest dokumentem o charakterze otwartym, co stwarza możliwość jego modyfikacji w zależności od potrzeb oraz możliwości zaistniałych w środowisku lokalnym, w ramach obowiązujących przepisów.

PRZEDSIĘWZIĘCIA DO REALIZACJI W LATACH 2006 – 2015:

L.p.	Nazwa przedsięwzięcia	Termin realizacji	Realizator
1.	Realizacja programu p.n. “Programu wyrównywania różnic między regionami”	2006 – 2008	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
2.	Likwidacja barier transportowych	2006 – 2015	Urząd Gminy Suchowola, Urząd Gminy Janów, Urząd Miejski w Sokółce oraz pozostałe placówki, dla których organami prowadzącymi są gminy Powiatu Sokólskiego, Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna w Dąbrowie Białostockiej oraz pozostałe placówki, dla których organem prowadzącym jest Powiat Sokólski
3.	Likwidacja barier architektonicznych w budynkach użyteczności publicznej	2006 – 2015	Urząd Miejski w Suchowoli, Ośrodek Kultury w Suchowoli, Szkoła Podstawowa w Chodorówce, Gimnazjum w Suchowoli, Szkoła Podstawowa w Czerwonce, Szkoła Podstawowa w Jatwiezi Dużej, Szkoła Podstawowa w Wólce oraz pozostałe placówki, dla których organami prowadzącymi są gminy Powiatu Sokólskiego, SP ZOZ w Sokółce, SP ZOZ w Dąbrowie Białostockiej, Przychodnia Ogólna i Specjalistyczna w Dąbrowie Białostockiej, Poradnia Dziecięca i Przeciwgruźlicza w Dąbrowie Białostockiej, Gminny Ośrodek Zdrowia w Nowym Dworze, Wiejski Ośrodek Zdrowia w Zwierzyńcu Wielkim, Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna w Sokółce, Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna w Dąbrowie Białostockiej oraz pozostałe placówki, dla których organem prowadzącym jest Powiat Sokólski
4.	Dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze przyznawane osobom niepełnosprawnym na podstawie odrębnych przepisów	2006 – 2015	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
5.	Doposażenie w sprzęt rehabilitacyjny obiektów służących rehabilitacji	2007 – 2010	SP ZOZ w Dąbrowie Białostockiej

6.	Dofinansowanie likwidacji barier architektonicznych dla osób indywidualnych	2006 – 2015	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
7.	Dofinansowanie likwidacji barier w komunikowaniu się i technicznych	2006 – 2015	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
8.	Dofinansowanie do uczestnictwa w turnusie rehabilitacyjnym	2006 – 2015	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
9.	Dofinansowywanie oraz nadzorowanie funkcjonowania Warsztatów Terapii Zajęciowej	2006 – 2015	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
10.	Udzielanie pożyczek na rozpoczęcie działalności gospodarczej lub rolniczej	2006 – 2015	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
11.	Przystosowanie stanowisk pracy do potrzeb osób niepełnosprawnych	2006 – 2015	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Powiatowy Urząd Pracy, pracodawcy
12.	Szkolenie i przekwalifikowanie zawodowe osób niepełnosprawnych	2006 – 2015	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Powiatowy Urząd Pracy, pracodawcy
13.	Sport, kultura, rekreacja i turystyka osób niepełnosprawnych	2006 – 2015	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, osoby prawne i jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej
14.	Pomoc socjalna dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin	2006 – 2015	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej
15.	Praca socjalna z osobami niepełnosprawnymi i ich rodzinami	2006 – 2015	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej
16.	Informowanie o prawach i uprawnieniach osób niepełnosprawnych	2006 – 2015	Starostwo Powiatowe, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej, organizacje pozarządowe
17.	Działania edukacyjne społeczeństwa w kierunku integracji osób niepełnosprawnych	2006 – 2015	Starostwo Powiatowe, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej, organizacje pozarządowe, szkoły podstawowe, gimnazjalne i ponadgimnazjalne
18.	Zapewnienie realizacji powszechności i równego dostępu do nauczania dzieci i młodzieży niepełnosprawnych	2006 – 2015	Wydział Oświaty, Kultury i Sportu Starostwa Powiatowego, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej, organizacje pozarządowe, szkoły
19.	Orzekanie o stopniu niepełnosprawności dzieci i młodzieży, rodzaju zaburzeń i dysfunkcji i wskazywanie kierunków działań wykorzystujących potencjał rozwojowy i mocne strony dzieci i młodzieży	2006 – 2015	Powiatowy Zespół do Spraw Orzekania o Stopniu Niepełnosprawności

20.	Powołanie Centrum Pomocy Niepełnosprawnym	2006 – 2015	Stowarzyszenie Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych „Radość Życia” w Dąbrowie Białostockiej
21.	Zorganizowanie Ośrodka Informacji	2006 – 2007	SP ZOZ w Dąbrowie Białostockiej
22.	Zwiększenie poziomu wykształcenia kadry zakładów opieki zdrowotnej oraz pracowników pracujących z osobami niepełnosprawnymi, pozyskiwanie kadry specjalistycznej do kształcenia dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	2006 – 2008	SP ZOZ w Dąbrowie Białostockiej
23.	Działania na rzecz osób starszych (profilaktyka geriatryczna)	2007	Zakłady Opieki Zdrowotnej, Wydział Zdrowia, Opieki Społecznej i Spraw Obywatelskich Starostwa Powiatowego, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
24.	Utworzenie Centrum Wspierania Rozwoju Dzieci i Młodzieży	2006 – 2008	Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna w Dąbrowie Białostockiej

Źródło: *Ośrodek Pomocy Społecznej w Sokółce, Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna w Dąbrowie Białostockiej i Sokółce, Powiatowy Urząd Pracy w Sokółce, SP ZOZ w Dąbrowie Białostockiej, SP ZOZ w Sokółce, Stowarzyszenie Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych „Radość Życia” w Dąbrowie Białostockiej, Urząd Gminy Janów, Burmistrz Suchowoli.*